

TƏNQİD VƏ BİBLİOQRAFIYA

FASIYA VƏ FORMASIYA TƏLİMİ HAQQINDA*

T.S.ŞAHSUVAROV

Məlumdur ki, Azərbaycanın müasir tarixi və iqtisadi inkişafı mərhələsində mineral xammal bazasının ciddi əsaslandırılması və genişləndirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu isə öz növbəsində müxtəlif elmi və müvafiq texniki sahələrin dinamik inkişafını sürətləndirir. Bu baxımdan çökmə süxurların və hövzələrin fasiya və formasiya təliminin ardıcıl şəkildə şərh edilməsi professor Ç.M.Xəlifəzadənin və dosent İ.Ə.Məmmədovun şübhəsiz ki, böyük nailiyyətidir.

Burada xüsusilə qeyd edilməlidir ki, fasiya və formasiya təliminin müasir elmi-tədris səviyyəsində Azərbaycan dilində yazılması mühüm əhəmiyyətə malikdir. Dərslərin müsbət cəhətlərindən biri də odur ki, müəlliflər formal olaraq, fasial xəritələrlə kifayətlənməyərək, onlarla üzvi vəhdət təşkil edən paleocoğrafi xəritə və sxemlərdən də geniş istifadə etmişlər. Kitabda bir çox geoloji və coğrafi analoqlara istinad edilməsi işin obyektivliyini və dolğunluğunu xeyli artırır.

Fikrimizcə, müəlliflərin məşhur alman geoloqu Y.Valterin təklif etdiyi müqayisəli geologiya üsuluna istinad etməsi (üsulun bilavasitə qeyd olunmamasına baxmayaraq) işdə olan elmi izahatları qabarıq şəkildə göstərir.

Dərslərin mühüm tərəflərindən biri odur ki, geoloji ədəbiyyatda məhdud göstərilmiş çökmə hövzələrin təsnifatı, quruluşu, morfologiyası, onların inkişafının təhlili əsaslı dərəcədə Ç.M.Xəlifəzadənin və İ.Ə.Məmmədovun tədqiqatları ilə bağlıdır. Qeyd olunduğu kimi, Yer səthində məlum hövzələr topoqrafik, struktur və ya tektonik çökmə hövzələrə ayrılır. Bununla əlaqədar olaraq göstərmək lazımdır ki, bu hövzə adları, təəssüf ki, dəqiq deyil. Zənnimizcə, burada çökmə hövzələrin topoqrafik, struktur və ya tektonik növlərindən, tiplərindən, qruplarından söhbət gedə bilərdi.

* Ç.M.Xəlifəzadə, İ.Ə.Məmmədov. Çökmə süxurların və hövzələrin fasiya və formasiya təlimi. Bakı – 2003.

İşin qiymətli cəhətlərindən biri geniş yayılmış qlobal tektonik konsepsiyanın geosinklinal modeli ilə birləşdirilməsinin müəlliflər tərəfindən dəstəklənməsidir. Bununla yanaşı dərslərdə mövcud olan bəzi çatışmayan cəhətlər də vardır. Belə ki, littoral çöküntülər qrupunun başlanğıcında vatt çöküntüləri göstərilmişdir. Məlumdur ki, həmin qrup nadir hallarda vatt çöküntülərindən başlanır. Vattın əmələ gəlməsi qarbarma-çəkilmə cərəyanları, qurunun sahil zonasının mənfi tektonik hərəkətləri ilə bağlıdır. Buna birinci növbədə Hollandiyanın Şimal dənizi sahili aiddir.

İşdə bəzi mübahisəli məsələlərə də istinad edilir.

Məhsuldar qat hövzəsində müəlliflərin dəstəklədiyi abissal düzənliklər və turbidit cərəyanları qeyd edilir. Məlumdur ki, onlar yalnız okean və dəniz hövzələrində müşahidə edilmir. Müəlliflər həmin cərəyanların okean hövzələrindən başqa dərin dənizlərdə və göllərdə inkişaf etməsini haqlı olaraq qeyd edirlər. Lakin onlara aid olan müasir hövzələr göstərilir (Cənubi Xəzərdə bəzi tədqiqatçıların qeyd etdiyi turbidit axınlarından başqa).

Məlumdur ki, həmin cərəyanlar İsveçrənin Cenevrə gölündə, ABŞ-ın Kolorado çayının Mid gölündə, Kaliforniya sahilinin Skrips sualtı kanyonunda, Norveçdə Hardangerfiordda müşahidə olunur və s.

Məhsuldar qat hövzəsinə gəldikdə isə burada abissal düzənliklərin mövcudluğunu göstərmək üçün əsaslı paleobatimetrik tədqiqatların aparılması zəruridir. İşdə müvafiq düsturların parametrlərinin (səh.146, 147) kəmiyyət göstəricilərinin verilməməsi də qeyd edilməlidir. Dərslərdə bəzi yer adlarının və bibliografik məlumatların yazılışında da kiçik qüsurlar vardır.

Buna baxmayaraq, Ç.M.Xəlifəzadənin və İ.Ə.Məmmədovun dərsləri yüksək səviyyədə yazıldığı üçün, şübhəsiz ki, geniş oxucu kütləsi tərəfindən minnətdarlıq hissi ilə qarşılanacaqdır.